

Conversații cu Andrei Zanca

revista „Apostrof” anul XXIV, 2013, nr. 7 (278)

Dragă Andrei, trăiești de ani de zile în Germania. Putem înțelege motivele care te-au făcut să pleci, și care te opresc să te întorci. Cum se face, totuși, că ai rămas atât de legat de literatura română, căci publici mereu în România.

E ora 4 în zori aici, în hotelul situat pe-o insula de pe fluviul Neckar, aproape de locul unde s-a născut Hölderlin. Mi-am ales voit acest loc de muncă renunțând la toate pregătirile mele universitare, la locurile oferite și temporar și acceptate, spre a lucra aici doar noaptea. Au trecut de atunci cincisprezece ani, în care grație unor limbi străine pe care le vorbesc curent, lejer, am putut citi aici enorm, și am putut și scrie câteva cărți, însă mai ales am putut gusta liniștea și tăcerea deplină în izolarea nocturnă a insulei. Restul zilei, puținul care mai rămâne din ea până la următoarea noapte îl dedic alor mei. Eu m-am îndepărtat doar spațial, adică am așezat doar o distanță benefic-blestemată, fiindcă inima mea a rămas mereu acolo între coline. Și-apoi, cum spunea cineva, cum poți scrie o scrisoare de iubire într-o limbă străină? Prima lecție de poezie o primim când începem a bolborosi în limba maternă primele cuvinte. Mai târziu descoperi că poezia genuină e ceea care se sustrage rostirii, reclusiunii noționale, înfiripând în cel care intră în rezonanță cu ea o stare inefabilă. Poetul genuin este de aceea un exilat prin excelență oriunde s-ar afla pe acest pământ. Însuși Celan, care scria și vorbea la fel de bine și germana și româna, spunea cam așa: cine scrie în doua limbi minte în una ...

Ce importanță au pentru tine în Germania fiind anii de formare la Cluj?

Anii de formare în Cluj, cum îi denumiți, au fost și cei mai frumoși și mai spontani. Eram tineri, eram solidari, chiar dacă cineva va zâmbi acum la acest lucru, aveam o revistă superbă, care ar merita scoasă în volume de antologie selectată, o revistă generoasă, însă respectând strict criteriul valorii și-n care au apărut pentru prima oară mulți din generația așa-numită optzecistă din București, Iași, Timișoara, unde textele lor nu putea apărea. Lucrul acesta ar merita evocat cronologic în acest sens și exemplificat cu textele de rigoare. Revista *Echinox*, căci de ea e vorba, a avut un rol absolut de pionierat, cam ignorat de mulți exegeți, în ceea ce privește punctul nodal de ramificare a multor acte culturale de azi.

In ce fel te influențează mediul în care trăiești în scrierile tale?

Cum am mai menționat, lucrez doar noaptea, încât după 15 ani mi s-a schimbat complet bioritmul; astfel încât, nici atunci când sunt liber, nu pot dormi decât înspre orele 6 în zori. Colind noaptea împrejurimile, pădurile, viile și colinele de pe aci împreună cu câinele meu, ori mă țin la curent cu tot ce apare și se întâmplă în Tară, grație unor prieteni de nădejde, care îmi trimit cam tot ce apare prin Tară și care au și niște bloguri excelente. Mediul din jur îl constituie pădurile, cărțile, în această *însingurare a reîntoarcerii transparente*, cum i-am spus eu, fiindcă trec luni de zile până să întâlnesc pe cineva, ori până să schimb o vorbă cu cineva. Cei câțiva cunoscuți mai apropiați se află la distanțe mari, iar eu nu mă pot decide să-i vizitez: ce-aș face noaptea la ei, când ei dorm, iar eu nu pot? Izolarea mea este așadar deplină și sporită și de un trai extrem de modest din anume motive, pe care nu le mai evoc aici.

Ai reușit să pătrunzi cu literatura ta în spațiul culturii germane? Cum rămâne un scriitor, format în mediul românesc și ajuns în mediul german, în continuare scriitor român?

Nu m-a prea interesat o pătrundere, cum spuneți cu o nuanță suav-belicoasă, în nici un alt spațiu. Singura carte în limba germană am scris-o în trei săptămâni, ca un ecou palid la cărțile mele anterioare de poezie și a fost scoasă manual de un prieten la Leonberg. Am scos-o la unele insistențe, însă în afară de un cerc de apropiați nu am expediat-o niciunde. Intr-adevăr, rămân mereu pe gânduri, de fiecare dată când aproape orice incursiune critică la adresa mea începe cu vorbele, exilat, des-țarat etc., o altă rămășiță a vremurilor triste - vreau să cred – când mă gândesc că tuturor scriitorii occidentali, care au scris în limba lor maternă departe de țara lor de origine, nu li se alipește această ștampilă cu o anume amăreală și satisfacție eufemistă. Și mai ales nu sunt trecuți cu abilitate sub tăcere, când e vorba de o evocare în vreun context ad-hoc din țara lor. În această izolare aproape deplină (și cred că aici se află una din pricinile intime ale unor umori), gândurile, iubirea în decantarea lor își sporesc în mod paradoxal intensitatea, tocmai fiindcă nu se lasă contaminate de un context. Într-adevăr, e lesne să te retragi în izolare. Însă din toate cărțile mele scrise doar în limba mea maternă se poate observa că ele vizează deplin Țara, atât în cele poetice, ori în singura mea carte de proză scurtă, *Minuturi*, cât și în cele trei cărți de eseuri, precum și în miile de pagini traduse din autori diverși. Tematica nu are nici o deviere de la acest „interlocutor”. Dimpotrivă, poate a fost la un moment dat prea „programatică”. Tocmai de aceea însingurarea mea este mereu una a reînțoarcerii. Dacă e lesne să te retragi, și mai greu, poate cel mai greu lucru este să-ți menții nealterată inima, pacea lăuntrică, compasiunea în mijlocul larmei, vulgarității, neghiobiei, înticăloșirii și a manipulării din jur. Inima nu cunoaște distanța. În această însingurarea (și acest lucru este valabil pentru toți cei aflați spațial departe de Țară), se decantează o anume iubire, se limpezesc gândurile și sentimentele, se purifică de orice fel de umori, pe care le trăiește implicit, mai mult ori mai puțin (depinde de nivelul de receptare a conștiinței), unul prins în context. Și încă ceva: cred că despre iubirea de meleag și de mamă ar trebui să scriem doar cu cerneală simpatică, iar imaginea țării să o facem, cum îmi spunea și Monica Lovinescu, mai întâi în Țară.

Ce înseamnă cultura română pentru tine?

Dacă ne gândim la unii scriitorii români, care au început să scrie în limba meleagului de adopție și care au avut succes (mai puțin poeții, firește), se poate observa un lucru straniu: suflul culturii, al simțirii românești deplin asumate și trăite se infiltrează pe nesimțite în artefactele acelei limbi, configurându-i o altă rezonanță parcă, un alt soi de vigoare, care ține pe undeva de o anume frenezie a vitalului, de o anume prospețime afectivă (firește cu apanajul sporirii ei odată cu depărtarea), și care surprinde mereu - prin revelarea valențelor proprii lor limbi -, pe receptorii ei nativi, fie profesioniști ori doar simpli lectori. Asta este cultura română pentru mine. Și apoi, cum s-ar putea deschide o poartă maramureșeană cu un șperaclu Bosch?...

Când scrii, și cum?

Problema asta a lui *cum* și *când* mi-a adus aminte de o toamnă târzie a anului 1988, când mă aflam în autobuz în drum spre liceul, unde predam. Într-o stație s-a urcat un prieten poet, profesor și el. Înghesuiți noi așa, huducați, însă mai ales bântuiți de un soi de severă lehamite din varii motive, nu ne prea venea să schimbăm o vorbă. Totuși l-am întrebat, așa, ca între două pahare...: *Mai scrii?* Și el se uită la mine cu un soi de poker-face printre hâc-uri și alte gemete și apoi îmi spune cu un ton alb: *Ce?*... Totul se reînțează parcă la prima întrebare cu

răsfrângere asupra întregului interviu, pe scurt: există texte înfiripate cu o *anume intenție*, texte „făcute”, cum s-ar spune, *texte funcționale*. Apoi, există texte care se ivesc spontan, neintenționat, ca un dat, texte care *se întâmplă*, care se anunță imperios în perimetrul conștiinței în anume momente ale liniștii, ale abandonului, însă mai ales ale unei anume smerenii, și care scot la iveală adâncul din noi, înfiripând un soi de re-ligare, de re-legare de un anume miez (prin care în fond, în adânc de adânc, ne suntem cu toții tare asemănători - „temeiul primordial al lui Dumnezeu și al sufletului fiind unul și același”, Meister Eckhardt). Și-apoi, există larva. Când „elevată”, când cu un *dampf* de mahala. Adorno mai evoca și specia celui *Bildungskonsument*, adică unul care prin cunoștințele sale însușite dintr-un domeniu, dorește mai ales să le demonstreze, să epateze cu ele, să le „proiecteze” cu emfază în jur; acest soi de formare/cultivare înmagazinată aflat sub egida ego-ului e departe însă de experimentarea/aflarea de trăirea individuală a autorului, pe care îl „declamă” *Konsument*-ul, fenomene pe care nu le-a pătruns/experimentat cu evlavie el însuși, în fond fiind vorba de interpretării/creatorii cărora le este mai de preț postamentarea ego-ului, decât slujirea operei de artă. Lucru care îl apropie periculos pe acest soi de „creator” de trăiri „simbiotice”, cu recurențe mitomane...Beethoven declara undeva, spre absoluta mea surprindere, Bettinei von Arnim: *toate invențiile genuine înfiripă un progres moral ...*

Ce e preferabil în poezie: să revii la teme și motive sau să cauți mereu noul?

Trăim într-o lume în care s-a ivit următorul pericol tot mai extins: ei cred că văd, însă nu văd decât cuvinte; cred că simt, însă doar gândesc sentimentele. Apoi, când cauți cu tot dinadinsul noul, acesta – ca în orice act al căutării încrâncenate în spațiul care ne definește cel mai ferm, și anume cel invizibil, al gândurilor și sentimentelor – se îndepărtează, se ascunde tot mai mult. Trebuie să te lași găsit. Și pentru asta e nevoie de o lungă pregătire în solitudine. Noul, atât de obsedant la unii prieteni ai mei din anii trecuți și care i-au făcut să-și irosească/rateze trăirea nemijlocită a frânturii lor de viață, n-a fost oare mai mult un derivat al ego-ului, o chestiune extra-literară? Bach este cea mai bună pildă în acest sens cu nesfârșitele sale variațiuni pe aceeași temă, în care inserarea noului se petrece firesc; însă el era pătruns de dumnezeire, atât de deplin și de firesc, cum ar respira... Noul îmi pare a fi mai ales eșecul căutării lui în...variațiunile sale individuale, deseori tragice. El este un rezultat spontan al harului, al dat-ului, al auscultării, un dar pentru cel care prin smerenie știe că nu este decât o coardă din nesfârșitele corzi ale orchestrei, ale acestei lumi, care e pianul lui Dumnezeu, cum se spunea în excelentul film *The Ocean Pianist* al marelui regizor italian Giuseppe Tornatore. ...

Care sunt criteriile care te determină să alegi o carte sau alta în vederea traducerii?

Ca o prelungire a „interlocutorului” meu dintotdeauna evocat mai sus, ca o atestare a acelei afirmații pot spune că până azi nu mi-am ales autorii în vederea transpunerii lor în română cum mi-ar fi cerut inima: i-am ales spre a înfiripa o punte culturală cu Țara. Am încercat să încropesc o legătură între marile edituri de aici și cu cele din Țară: edituri celebre precum *Suhrkamp*, *Fischer*, ori nu mai puțin celebra editură a lui Enzensberger, apoi editura *Carl Hanser*, prin șeful (și scriitorul), Michael Krüger (care a mi-a scris de curând că e de acord să vină cu mine la Cluj, la lansarea cărții sale traduse de mine). Așadar, am încercat să realizez un soi de traduceri reciproce între edituri etc., traducând și intrând în legătură cu autori, care ocupau în același timp și o poziție anume în cadrul culturii. Lucru care a fost „ignorat” de cele trei edituri române (unde am încercat succesiv să public niște autori germani în traducerea mea, dat fiind că una după alta au lăsat să treacă termenul de un an prevăzut până la apariția cărții într-un contract pe care l-au semnat ...). Forurile germane – neînțelegând

deloc cum poți semna un contract și apoi să nu te ții de el – au anulat pe rând contractele, mirați de încercările mele reluate, succesive la alte două edituri, care la fel au „acționat”....am început vreme de 12 ani orice fel de activitate de traducere în volum, mărginindu-mă doar la apariții de autori traduși prin revistele din Țară. Într-un fel, am cam șifonat astfel niște prietenii valoroase aici, fiindcă oamenii aceștia nu prea înțelegeau la rândul lor că eu de aici nu pot face prea multe (deși tot greul administrativ al zecilor de documente, mailuri, telefoane, scrisori, a căzut firește tot în sarcina mea; o instituție germană, Goethe Institut, mai plătea pe atunci copy-rightul pe 5 ani, pe traducător și o parte din tiparși totuși, iată...).Și-apoi, din cei 17 scriitori germani traduși și scoși pe unde am putut, n-a scris un rând nici o revistă din Țară, lucru iarăși foarte straniu, dacă nu semnificativ...”Firește”, nu prea au apărut se pare nici prin librării, iar prin această gravă carență în domeniul editorial nu au făcut decât să întărească o centralizare, o așezare editorială pe caste și nu o concurență echitabilă a unei pieți libere, indiferent de locul unde s-ar afla editura .. Restul vi-l puteți închipui...

Ce e mai detestabil în cultura occidentală?

Nu mă interesează industria culturală spre care se tinde pretutindeni, ori treptata ei desființare laolaltă sistemului educațional, cu excepția celui robotizat, cum se presimte în acest act al globalizării, întru o manipulare mai sigură, mai lesnicioasă (căci dacă se distruge tradiția, cultura, școala se distruge individualitatea, însăși rădăcina „Arborelui”, și oamenii devin manipulabili, nu-i așa?). Pe mine mă interesează mai ales actul individual autentic contopit într-o sinergie colectivă: *picătura știe că este în mare, dar nu știe că întreaga mare se află în ea* (Ma Ananda May adresându-se lui Karlfried Graf Dürckheim în India). O formă responsabilă și care presupune un anumit nivel al conștiinței (și aici se produce ruptura atât de stranie între har și caracter); într-o cultură genuină nu se poate vorbi de detestabil ... detestabil este însă felul cum este tratată (ori trecută sub tăcere, îgonată), o asemenea cultură, dacă nu chiar – cum este în cazul experimentelor din domeniul spiritual, al conștiinței – mușamalizată, luată în derâdere, desființată cu rafinament diabolic de foruri mai ales în unele universități de dincolo de ocean, în vreme ce rușii sunt în acest domeniu extrem de avansați. Însă spre a mă conforma pe scurt întrebării: tot ce are de a face cu o anumită *superficialitate* (mediocrizare voită întru o manipulare mai lesnicioasă, în TV, radio, așa zisele arte, etc.) ..*Sacru și superficial*, iată răspunsul pe scurt la întrebare; însă - spre a se înțelege mai bine -, și în sensul unui maestru oriental: „Nimic nu e sacru.” (fiindcă totul e sacru).

Describe-ne o săptămână din viața ta...

Cum poți să descrii o săptămână din viața unui care se simte pe Cale? Nimic neobișnuit în afara; totul fascinant și zduduitor, lăuntric ...iar, dacă...mă întrebi nu știu, dacă nu mă întrebi, știu...așa e maestre Augustin...

Ce a mai rămas de spus?

Să se insinueze oare și o nuanță amară, dezabuzată în această întrebare, ori doar un îndemn generos la un comentariu concludiv?...Întotdeauna, lucrul de care ne temem cel mai mult s-a și întâmplat...Încât dacă am ignorat igienizarea socială, atunci când trebuia, apucați fiind noi de o altă streche, care eluda o Intenționalitate benefică, ca punct de pornire a oricărui act uman, nu ne rămâne decât reluarea cultului pentru gesturile individuale cele mai „neînsemnate”... Nimic nu poate schimba ceva dacă nu ne schimbăm noi înșine lăuntric...Întrebarea este cum poți declanșa acest lucru, nu-i așa? Ei bine, ajunge să înceapă unul singur, ca apoi grație

câmpului morfogenetic din jur, lucrul să înceapă a contamina...Și va contamina prin pildă, lucru garantat, și de care mare nevoie mai are generația tânără; atât de mare încât îl ...și neagă deja cu toată forța...Însă nici marea nu se ridică la cer decât picătură cu picătură, nu-i așa? Și apoi, ar ajunge dacă fiecare s-ar apleca cu dăruire, cu mare băgare de seamă și tandrețe **doar** asupra celor ce se află *numai la aruncătură de băț* în jurul lui...